

رضاخان در جمع قزاق‌ها

مأموریت ویژه انگلستان برای سپه‌دار رشتی

محمد مهدی اسلامی

پژوهشگر تاریخ معاصر ایران

در ششم آبان ۱۲۹۹ خورشیدی فتح‌الله خان اکبر ملقب به سپه‌دار اعظم نخست‌وزیر شد. پذیرش مسئولیت کابینه از سوی وی به خواست انگلیس را باید بخشی از فرآیند مداخلات انگلستان که در نهایت با کودتای ۱۲۹۹ تکمیل شد، دانست.

اسناد و خاطرات برجای مانده از سده پیش گویای آن است که استعفای مشیرالدوله، تغییر دولت و سپردن تشکیل کابینه به سپه‌دار اعظم صرفاً به جهت برآورده کردن مطالبه انگلستان برای تغییر استاروسلسکی [۱] بوده است. فرمانده وقت قزاقخانه که برگ برنده انگلیس برای کنار زدن فرمانده روس قبلی قزاقخانه بود.

پس از انقلاب فوریه ۱۹۱۷ که امپراطوری روسیه تزاری از هم فروپاشید و دولت موقت بر سر کار آمد، از طرف کرنسکی [۲] نخست‌وزیر وقت

انقلاب روسیه فرمانده جدیدی به تهران اعزام شد تا قزاقخانه ایران را از روس‌های سفید تحویل بگیرد. کلنل کلرزه [۳] هنگامی که به ایران می‌آمد، استاروسلسکی را نیز به عنوان معاون با خود آورد و کمی بعد، با سرنگونی حکومت موقت توسط بلشویک‌ها و لنین بر سر کار آمد و انگلستان از فرصت به دست آمده استفاده کرد و افسران روسی و ایرانی قزاقخانه را تحریک کرد که دست به شورش بزنند و فرمانده روسی حکومت موقت انقلابی را از کار برکنار کنند. برای عبور موفق از این مرحله، از معاون او که میانه خوبی با دولت جدید روسیه نداشت و حاضر به همکاری در قبال پول بود رجوع کردند. اما ملیت روس او، همواره مایه شک و تردید را باقی گذاشته بود. [۴]

به عنوان نمونه، گزارش کالدول [۵] وزیر مختار وقت امریکا در تلگرام مفصلش در ۸ مهر ۱۲۹۷، نشان می‌دهد که نگرش انگلستان به استاروسلسکی، حتی پیش از موضوعیت پیدا کردن کودتا به جای قرارداد

۱۹۱۹، تا چه اندازه منفی بوده است. در آن مقطع، سِر پرسی کاکس [۶] با حدود ۱۴ سال سابقه در جنوب ایران، هند، بین النهرین تا فلسطین و... و موفقیت در قدرت بخشی به خاندان آل سعود به عنوان وزیر مختار بریتانیا در تهران مأمور شده بود تا قرارداد ۱۹۱۹ بین بریتانیا و ایران را منعقد سازد و برای این منظور، سرلشگر گیلیم [۷]، رئیس ستاد کل نیروهای اعزامی انگلستان به بین النهرین، به تهران آمده بود تا با او به مذاکره و مشورت بپردازد. در این گزارش که کالدول شرحی از مذاکراتش با سرلشگر گیلیم ارائه داده است، پس از تشریح شرایط قزاقخانه و وعده‌های استاروسلسکی برای بازسازی آن می‌نویسد: «کلنل استاروسلسکی، فرمانده قزاق‌ها در تهران، از افزایش قوای قزاق تا ۱۲ هزار نفر صحبت می‌کند. با وجود این، انگلیسی‌ها به او اعتماد چندانی ندارند زیرا او یک دیسیه‌گر بزرگ است و از مقامی که دارد - و در این مقام مستقیم از شاه کسب دستور می‌کند و نه رئیس‌الوزرا یا کابینه - استفاده کرده است تا با همدستی شاه علیه دولت ایران دیسیه کند.» [۸]